

KÍGYÓS SÁNDOR EMLÉKEZETE (1943-1984)

A hazai közművelődés kiemelkedő alakja, Kígyós Sándor 55 esztendősen volna 1998. július 7-én, ha nem ragadja el 1984. október 30-án a súlyos, gyógyíthatatlan betegség. Mint barátja, Dr. Ujvári Jenő mondta annak idején a ravatal előtt: nemzedéke egyik legtehetségesebb tagját temette el Kígyós Sándorral. Szinte elsőnek ment el 41 évesen egy népes és produktív generációból, amelynek tagjai az 1940-es években születtek, a hatvanas években eszméltek, és sorsuk sajátságosan alakult az elmúlt évtizedben – Kígyós halála óta is.

Ma már inkább csak korjelző, hogy Kígyós Sándor 1984 november 13-diki temetése politikai skandallum számba ment, mivel utolsó kívánságának megfelelően a katolikus egyház szertartása szerint búcsúztatták. Hallatlan kívánság volt ez 1984-ben, megvalósítása merész vállalkozás. És összegyűlt a Pécsi Köztemetőben vagy kétezer ember. Akár egy ellenzéki összejövetelen... – hangzott a pártverdikt. A halálesetről, a tragikusan lezárult gazdag életpályáról szűk másfél sor kerülhetett a helyi lapba. Az esetből soká, még 1984-85 dermesztő, rettenetes telén is gyűrűző téma lett a pártgyűlések napirendjén. Továbbá pártfegyelmi a temetés szervezőjének, szóbeli megrovás némely résztvevőknek.

S a kétezer ember, ha most visszagondol, csak csudálkozik. Mi minden nem történt azóta. Mert lett közülük miniszter és földönfutó, országgyűlési képviselő és vállalkozó, állástalan diplomás, rokkantnyugdíjas, minden. Kígyós gyászlobogója meg ott lengett a pécsváradai művelődési ház előtt 1984 november 7-én is... – mire lett újabb dorgatórium, újabb jelentés. Pedig hát ki sejtette akkor, azok közül, akik csak egy köztisztületben álló művész, netán a barátjuk temetésére mentek el, hogy ki és mi minősül itt idővel ellenzékinek, magyarnak, satöbbi...

Népművelő vidéken

Kígyós Sándor az Alföldről érkezett Pécsváradra népművelőnek 1966-ban. Feleségével, Ujvári Katalinnal frissen végeztek Debrecenben, népművelés és könyvtár szakon. Pécsváradon a Járási Művelődési Központ igazgatója lett, felesége a könyvtárat vezette 25 éven keresztül.

A vidéki népművelősködés, egyáltalán a vidéki élet akkor valóban mérhetetlen elzártsgót és isten-hátamögötti állapotot jelentett minden tekintetben. Az információktól és a szabadságtól való távolságot, olyan közeget, ahova csak az ott élők hihetetlen erőfeszítése révén szüremkedhetett be némi információ a világról. Némi szabadság. Sajátos körülményei révén Kígyós Sándornak volt érzéke, bátorsága és okossága, műveltsége is az effajta szabadság megteremtéséhez. Az annak jegyében létrehozott közösségekhez. Az általa alapított értelmiségi, ifjúsági klubokkal, honismereti szakkörrel, zeneiskolával, a falu energiáit akkumuláló „Jóemberek Tanácsával”, a különböző találkozókkal, kiállításokkal, vitaestekkel résnyi ablak nyílt akkor a világra, a szabadságra. 1968 előtt és után voltunk ekkor, nem sejtettük, miféle törvényszerűségek szerint alakulnak a dolgok, nemcsak nálunk, hanem a környező országokban is, majd zárul be minden újra...

Vitányi Iván így írt róla 1985-ben: „Azok közé tartozott, akik akkor – a hatvanas évek elején – a sok megkötöttség ellenére is eleven, friss szellemet vittek a közművelődésbe. Ő valahogy egyaránt pontosan érezte, tudta, mi és milyen a nép (a köz), és mi a művelődés, ezért frázisok nélkül, egyszerűen és

természetes módon igyekezett a kettőt összekapcsolni. Népművelői munkájának nagy híre, tekintélye volt a pályatársak körében.

[...] úgy éreztem, két ügyben, két „fronton” is szövetségeselek vagyunk: a közművelődésben és a művészetben. Vagyis hát ez a kettő voltaképpen ugyanannak a dolognak két oldala. Kígyós Sándor élete éppen e kettőnek ezt az egységét példázza.”

A pályatárs, nemzedéktárs Beke Pál e szavakkal jellemezte Kígyós Sándor szakmai státuszát: „Kezdetől fogva beletartozott a magyar közművelődés, a szakmai gondolkodás progresszív élvonalába. Egyik legjelesebb tagja lett a Népművelési Intézetben megalakított szakmai kollégiumunknak, mert valamilyen csoda folytán a tiszta, elfogulatlan gondolkodást képviselte. Ő beszélt közülünk a legtisztábban, legvilágosabban. Talán mert zenészként is gondolkodott, és bizonyára az sem véletlen, hogy a kőszobrászat lett az a műfaj, amelyben igazán sallang mentesen közölhette gondolatait. Ezt képviselte később főiskolai, egyetemi oktatóként is.”

„Mert ez itt marad”

Pécsváradra érkezése után egy évvel, 1967-ben faragni kezdte a követ. Így emlégette mindig, hogy neki, az alföldi embernek a Dunántúl szelid domborulatai jelentették a kihívást, az ihletet a szobrok készítésére. Kígyós eleve közel állt a művészetekhez, érzékeny befogadóként és interpretátorként több művészeti ághoz. Leginkább a zenéhez, hiszen képzett muzsikusként maga is szaxofonozott, dzsesszt játszott... És innen jött a váltás a szobrokhoz. – Mert ez ittmarad... – mondogatta. Mint ha a szobor lett volna számára a testet öltött zene, ahogyan azt az építészetre szokás mondani.

A szobrászat is a szabadság felé való elrugaszkodást jelentette Kígyós Sándor számára. A kapcsolatot a magasabb szellemi régiókkal. A szépség megtalálása iránti olthatatlan vágyat. Autodidakta művészként néhány év alatt kiváló alkotásokat hozott létre, és bár a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja már elismert művészként dolgoztatta meg a tagságért, a leckét kiállta. A legnagyobb művészi elismerést, Amerigo Tot barátsága hozta számára 1982 márciusában. Ekkor mutatkozott be Kígyós a Magyar Nemzeti Galériában, és Tot lelkes sorokat írt a vendégkönyvbe. Majd egy interjúban az általa legjobban tisztelt hazai szobrászok között említette Kígyós Sándort: „... aki-ből valaki lesz: kőből vannak olyan formái, mintha a kő nem is létezne, annyira úra az anyagnak...” Ezek a szavak jelentették számára a beavattatást, nem az „Alap” által kiadott passzus az amúgy kiváló pályaműre.

Az Emlékkör öt éve

Kevés művésszel fordul elő, hogy halála után majd egy évtizeddel szobrainak felállítását terveznék. Kígyós Sándorral ez történt a kilencvenes években Hajdúszoboszlón és Pécsváradon.

Olyan erős, hatásos személyiség volt, olyan sok emberrel lépett alkotói, munkatársi, oktatói kapcsolatba, hogy neve évekkel halála után is hívószó lehetett. Halála után egy évvel Balipap Ferenc, Beke Pál, Erdélyi Zoltán, Fenyvesi Béla, Martyn Ferenc, Rétfalvy Sándor, Romváry Ferenc, Széll Júlia, Ujvári Jenő, Vass János, Vitányi Iván megemlékezéseit teszi

közzé e sorok írója a *Baranyai Művelődésben*, amelynek Kígyós Sándor is szerkesztője volt.

„Úgy indult, mint aki felett csillag van” – adta meg a viszapillantó alaphangját Martyn Ferenc. Sugárzóan gazdag egyéniséget idéztek fel a megszólalók, akinek emlékét ápolni érdemes. Barátai rövidesen megrendezték az első kiállításokat: a Pécsi Galériában majd a Pécsváradi Várbaráti Kör szervezésében Pécsváradon, a Fülep Lajos Művelődési Központban, igazgatósodása egykori helyszínén. Kollégái díjat alapítottak emlékére, és a nyolcvanas évek végén adományozni kezdték a közművelődés területén érdemlegesen alkotó pályatársaknak.

1988-ban, amikor megnyílt a helyreállított pécsváradi vár, annak egyik barokk épületét némi gyűrűkés után nem idegenforgalmi ajándékboltnak rendezték be, hanem Kígyós Sándor állandó kiállítását helyezte el itt a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága. Makovecz Imre avatta augusztus 19-én. Ez az esemény is sok régi barátot és tanítványt hozott Pécsváradra, akik a megnyitó után fölmentek a műteremhez.

Az Erdélyi Zoltán által a pécsváradi kertek és a hegyi erdő találkozásához tervezett műterem már a művész életében találkozóhellyé vált. És az maradt halála után is, hiszen a hely szelleme, a változatlanul hagyott berendezés, a félig készen ottmaradt plasztikák, a faragásra váró kövek megindító módon emlékeztetnek ma is a rég eltávozottra. Kígyós családja megtartotta a műtermet, amit ma ugyancsak képzőművésznek készülő leánya, Kígyós Borbála szokott használni.

Kilenc évvel halála után, 1993-ban, amikor Kígyós 50 éves lett volna, rendezett számára emléknapot a Pécsváradi Várbaráti Kör a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen. Több mint kétszázan jöttek össze a meghívásra a barátok, tanítványok, tisztelők 1993 július 7-én Pécsváradon, a Várban, az állandó kiállítás helyszínén. Bükkösi László esztéta idézte fel itt a követ hajlító szobrász alakját, majd ismét a Kígyós által olyannyira szeretett műteremnél folytatódott a megemlékezés. Bagossy Levente mondta el Pálinkás György Kígyós halálára írott versét, Dr. Romváry Ferenc művészettörténész idézte fel szobrászi pályafutását, Stenczer Béla színművész Kígyós népműveléssel, képzőművészettel kapcsolatos írsaiból adott ízelítőt. Végül Dr. Újvári Jenő a Baranya Megyei Múzeumok igazgatója beszélt a rég eltávozott barátról, aki sok év után is egymás tiszteletére tanít bennünket. Ő tette az indítványt egy emlékkör létrehozására, amely Kígyós Sándor egy műve, a később kiválasztott *Gömb-Hasáb* felállítását tűzte ki célul.

Ezzel alakult meg a Kígyós Emlékkör, és munkához látott. Közben Hajdúszoboszlón, Kígyós Sándor szülővárosában 1993 tavaszán barátai felállították talán legszebb, *Zászló* című alkotásának felnagyított mását. A másodikikat, a *Gömb-Hasáb*ot 1995 áprilisában avatták Pécsváradon, a Művelődési Ház előtt, azon a helyen, ahol faragni kezdett, s amelyhez élete végéig hű maradt.

Mindkét szobrot Ion Pop román szobrász faragta újra sötét-szürke afrikai gránitból, Illa Gyula pécsi kőfaragó-műhelyében. Akik adományaikkal lehetővé tették a szobor felállítását, elsősorban Pécsvárad Önkormányzata, a pécsváradi polgárok, továbbá a művész barátai, kollégái az ország minden tájáról. Helyi cégek és intézmények, japán művésztszaksak.

Keves olyan köztéri szobrot avattak a kilencvenes években, amely ne történelmi évfordulóhoz, ne valamely politikai eseményhez kötődött volna. Kígyós Sándor pécsváradi szoboravatása barátságból és szeretetből született, és a művészetnek állít mementót az alkotó működése helyszínén az időtlen időkgig elálló sötét gránitból.

A pezsgés ezúttal sem maradt el, mivel a szobrot avató egykori tanítvány, munkatárs, Dr. Wekler Ferenc országgyűlési

képviselő feltette a kérdést, hol állna most, milyen politikai válaszokat adna a kor kérdéseire Kígyós Sándor, ez a mindig kreatív, megújulásra kész elme. Ezen tehát újra csak elmeditálhattak a jelenlévők, akik ismét a műterem fái alatt folytatták az eszmecserét – ezúttal a cseresznyevirágzás idilljében.

Kik vagyunk, honnan jövünk

Az említett nemzedéknek ez a fajta meditációja jellemezte az ezután sorjázó találkozókat. Mivel augusztus 20. után a Kígyós Emlékkör évről évre megtartja az összejövetelt az említett pécsváradi helyszíneken. És mivel nagyot fordult az elmúlt egymásfél évtizedben a világ kereke, a találkozók szinte valamennyi szereplőjének élete tanulság – korról, nemzedékről, gondolkodásmódról. Beszélgetnek tehát és az összejövetelek a múlt év óta tematikus jelleget öltöttek: legutóbb, 1997 augusztusában Dr. Újvári Jenő, az emlékkör életre hívója vezetésével zajlott a közös beszélgetés a pécsváradi várban, mintegy harminc résztvevővel, barátokkal, tanítványokkal. Érintették a magyar társadalomban lejajlott változásokat, a kultúrának és közvetítőinek szerepét, a politikához való viszonyt, a kultúra, a művészetek mai és jövőbeni lehetőségeit.

És találkozni fognak újra és újra minden év augusztusában, Kígyós Sándor pécsváradi műterménél. A várban, aztán a Győrhegy lábánál, a régi szállások között, a forrásoknál álló hatalmas jegenyék tövében. A helyszín, Kígyósnak a műteremben sorakozó utolsó munkái emlékeit idéznek és régi eszményeket, célokat, fogadkozásokat. Megtorpanásokat és kudarcokat is.

Gondolkodásra és párbeszédre indítanak annál is inkább, mivel mindaz, amit Kígyós Sándor hagyatéka jelent, talán már aktualitását is veszítette. Talán az is, amivel a közművelődés, a magyar kultúra, a képzőművészet, a zene munkásai foglalkoznak. De valószínű, hogy éppen az aktualitás kérdésének, a tulajdon létezésüknek a radikalizálódása hozza el őket ezekre az évenkénti összejövetelekre Pécsváradra, beszélgetni, válaszokat keresni, Kígyós Sándor emlékének jegyében.

